

УДК 737 : 398.4 (56) «652»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2021.1\(33\).507](https://doi.org/10.33782/eminak2021.1(33).507)

УСОБЛЕННЯ РІЧКОВИХ БОГІВ У МОНЕТНОМУ КАРБУВАННІ РИМСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ АЗІЯ

Анастасія Баукова

Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна)

e-mail: anastasia_bau@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1636-981X>

Чудовим джерелом до вивчення різних аспектів історії та культури античності є монети. У статті аналізуються персоніфікації річкових богів-усоблень головних річок заходу Малої Азії. Вони були транспортними артеріями, джерелом постачання питної води та продуктів харчування, природними кордонами між областями Малої Азії.

Монетне карбування із персоніфікаціями дає змогу відтворити гідрографічну ситуацію у регіоні, адже на теперішній час частина водних артерій змінила своє русло чи взагалі зникла. Також піднято питання про потребу перегляду певних трактувань символів. Встановлено, що у провінції доволі швидко сформувався уніфікований спосіб персоніфікації річкових богів, але особливо поширення у монетному карбуванні міст провінції припав на другу половину II – першу половину III ст. н.е. Аналіз легенд дозволяє також виділити певні епітети та локальні особливості загальногрецьких божеств.

Ключові слова: персоніфікація, річкові боги, римська провінція Азія, монетне карбування

Антична нумізматика є чудовим джерелом для вивчення історії та культури міст Середземномор'я. Аналіз типів оздоблення поверхні монет дає змогу прослідкувати значимі для місцевого населення образи та релігійно-філософські уявлення. Дуже часто на монетах різних полісів з'являлись зображення культових споруд, або головних богів регіону. Серед таких зображень важливе місце посідають зображення річкових богів. Ріки, у будь-який час існування людства, були важливим елементом повсякденного життя. Наявність доброго джерела питної води та заплавлених терас було визначальним фактором для існування довготривалого поселення. Окрім того, річки відігравали важливу транспортну роль і виконували роль кордонів між історичними областями, державами та племенами. Усі ці фактори не могли не знайти відбиття у грецькій міфології, а через неї й у різних галузях візуальних практик античності. У вивченні монетного карбування та персоніфікацій божеств важливу роль відіграли дослідження Ф. Імгоф-Блюмера¹, П. Ковалевського², С. Креміді-Сициліано³ тощо.

Монетне карбування стало одним із способів зафіксувати значення річок у житті того чи іншого полісу. Прикладом є навіть монетне карбування Ольвії, ко-

¹ Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter auf griechischen und römischen Münzen (Personifikationen der Gewässer). URL: <https://ru.scribd.com/document/78787457/Fluss-und-Meergotter-auf-griechischen-und-romischen-Munzen-Personifikationen-der-Gewasser-von-Friedrich-Imhoof-Blumer>

² Kowalewski P. Flussgötter und ihre Attribute auf antiken Münzen // Wiplinger G. Cura Aquarum in Ephesus. Leuven: Peeters, 2006. P. 3-16.

³ Kremydi-Siciliano S. «Belonging» to Rome, «remaining» Greek: coinage and identity in Roman Macedonia. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/61193493.pdf>

ли зображення бородатої персоніфікації Борисфена прикрашало бронзові оболі IV-III ст. до н.е. Монети з таким оздобленням були масовими і це робило їх часто використовуваним платіжним засобом, а отже ідентифікація річки та поширення цього символу було досить впізнаваним і тиражованим. П.О. Каришковський виділив 17 видів таких монет⁴. У сучасній масовій культурі для позначення такого типу монет так і закріпилась назва «борисфени», хоча паралельно використовується й назва «ольвійський обол». Цікаво є те, що під тиском зовнішніх обставин чи розвитку добробуту регіону зображення річкових богів зазнавало певних змін. Саме тому у запропонованому дослідженні йтиметься про образ річкових богів у монетному карбуванні міст римської провінції Азія. Цей регіон і його монетне карбування дає змогу прослідкувати зміни в ідеології та культурі населення типового грецького міста під впливом включення до складу римської держави та поступової й потужної романізації. Накладення двох культурних традицій під тиском політичних обставин і є в центрі уваги даного дослідження.

Річкові боги в античній міфології були чисельними дітьми титанів Океану та Тефіді (Тефії). Загалом було відомо про 3000 річок і 4000 океанід, які народились від цього шлюбу. Показним є той факт, що з 25 річок-синів Тефіді та Океану, перерахованих у «Теогонії» Гесіода⁵, вісім протікали в Анатолії і на території римської провінції Азія зокрема. Взагалі, річковий бог вважався годувальником країни, його вшановували різноманітними вівтарями та присвячували гаї. Часто річкового бога вважали міфічним царем країни. До прикладу можна згадати Кінаха в Аргосі чи Скамандр у Троаді. Великі, значущі річки зображували у вигляді старшого за віком чоловіка з тростиною. Річки поменше чи потічки візуалізували у вигляді молодого чоловіка з квіткою у руці. Безсумнівно, що значення річки у житті регіону підкреслював риг достатку в руці зображення відповідного бога.

Також, у випадку Причорномор'я чи материкової Греції, річкових богів зображали у вигляді бика, рев якого міг здалеку нагадувати рев бурхливого потоку. До монетних штампів перенесена й антична традиція зображати річкового бога лежачим, спертим на урну, з якої витікає вода. Хоча для римської держави, у форматі республіки та імперії, головними річками за історичним значенням були Тибр і Ніл, однак саме малоазійські та східні провінції дали найбільше зразків персоніфікацій річкових богів. Цікаво, що постаті річкових богів з'являються у карбуванні часів Октавіана Августа на монетах Антіохії над Оронтом, у Сирії і, по тому, подібні штампи використовувались у карбуванні провінції Азія.

Провінція Азія, утворена після заповіту останнього Атталіда на території Пергамського царства у 133 р. до н.е., була по суті не монолітним утворенням, а об'єднанням великої кількості полісів. Одним із наслідків включення до складу римської держави стало збереження місцевого карбування, адже його завданням було насичення добре сформованого місцевого ринку платіжними засобами, передусім дрібних номіналів. Проаналізовані монети із зображенням річкових богів дозволяють наголосити на кількох важливих аспектах.

Гідрографічна ситуація на західному узбережжі Малої Азії визначалася наявністю у регіоні кількох великих річок. Передусім йдеться про Герм (Gediz Nehri, Ἐρμος, Hermos (Hermus)) і Меандр (Büyük Mendere, Meandros) – дві найбільші

⁴ Каришковський П.О. Монеты Ольвии: Очерк денежного обращения Семеро-Западного Причорноморья в античную эпоху. Киев, 1988. С. 101.

⁵ Гесиод, Теогония, 340.

ріки. Усі річки регіону були важливими водними транспортними артеріями та виконували роль природних кордонів між історичними областями племен і царств. На відміну від річок басейну Чорного моря, ріки на території провінції Азія впадали здебільшого в Егейське, Мармурове та Середземне море. Не маючи великого судноплавного значення, тим не менше усі річки провінції були важливими джерелами постачання води для споживання та зрошення, а також це було середовище для багатой флори і фауни.

Герм відділяв Еолію від Іонії (разом з Іонійською Фокеєю на півночі), Риндак був кордоном між Місією та Віфінією, Меандр розділяв Карію та Лідію. З більшістю з цих річок, відповідно до цих особливостей, були пов'язані важливі історичні битви.

Найбільшою та найважливішою річкою Карії була без сумніву ріка Меандр (грецька назва Μαίανδρος, Maíandros, сучасна назва Büyük Menderes Irmağı). Сучасна площа його басейну складає 25 000 кв. км. Ще у давнину точилися дискусії щодо витоків Меандра та його приток, зокрема Марсія. Про мешканців долини Меандру згадується у «Каталозі кораблів» в «Іліаді» (Іліада, II, 865). Звивисте русло ріки та його притоки Марсія дало назву орнаменту та явищу утворення руслових форм побідної форми – меандрування. Меандр був не широким, але глибоким. Меандр витікає в Келенах у Фригії, пливе до заходу, приймаючи притоки Марсій, Гарпас і Лік, протікає по правому боку гори Mesogisa та впадає до Ікарського моря між Міунтом і Прієною. У досліджуваній час Меандр часто спричиняв повені та наносив намул. Овідій називає його таким, що «тече і туди, і назад» (Овідій, Метаморфози, IX, 450) Тим не менше, річка відіграла надзвичайно важливу роль, що не могло не призвести до пошанування бога Меандра. Про його епіклезу й особливості культу відомо мало. Ймовірно, це стало наслідком того, що карійців греки здавна вважали варварами. Дітьми Меандра називали Кіанею, матір Бібліді і Кавна⁶, Самію, дружину царя лелегів Анкея⁷, Каламоса, який став тростиною⁸ та Каллірої.

Монети із персоніфікацією річкового бога Меандра карбувались у багатьох місцях, розташованих у басейні ріки. Передусім варто згадати Аполлонію-Тріполіс, Прієну, Антіохію, Тралли тощо. Цікавим феноменом є те, що на монетах Магnezії над Меандром в Іонії річковий бог Меандр з'являвся вкрай рідко.

Найбільш чисельними з досліджених зразків персоніфікації Меандра на монетах є карбування міста Тріполіс. Загалом з цим об'єктом є кілька проблем із локалізацією та назвою, адже у різних античних джерелах поліс фігурує не тільки під іншими назвами, але й локалізується у межах різних областей. Наприклад, Пліній Старший говорить про Тріполі як про лідійське місто, а Птоломей і Стефан Візантійський – як про карійське. Це пояснюється тим, що населений пункт був розташований на кордоні Фригії, Карії та Лідії на північному березі верхньої течії Меандра, на шляху від Сард до Філадельфії та Лаодикеї над Ліком. У нумізматичних каталогах також немає одностайності у місці локалізації Тріполісу. В різний час місто мало назву Τρίπολις, Tripolis, Apollonia (Απολλωνία), Antonionopolis, Tripolis ad Maeandrum.

Слід відзначити, що Тріполіс, на відміну від більшості міст провінції Азія, досягнув свого розвитку власне у римський час, приблизно у II ст. н.е. Це позначається

⁶ Овідій, Метаморфози, IX, 450.

⁷ Павсаній, Опис Еллади, VII, 4.1.

⁸ Nonnos, Dionysiaka 11, 370-481.

на збільшенні монетного карбування та різноманітності типів оздоблення. Постаць річкового бога Меандра показана на монетах Тріполіса у вигляді старшого чоловіка, який лежить на лівому боці, тримаючи тростину та ріг достатку. Ліва рука спирається на перевернуту урну. Саме таке зображення для зручності пропонується називати «канонічним». Згодом цей образ може мати різні варіації, але важливо підкреслити наступне: наявність води, що витікає з амфори (урни) чи іншої посудини сучасним дослідником П. Ковалевським (Peter Kowalewski) трактується як фіксація на час карбування факту існування водогону (акведуку) у місті-емітенті. Таке зауваження є дуже важливим з огляду на меморативність карбування римського часу та вивчення системи водопостачання через нумізматичні джерела. Однак проведений аналіз монетного матеріалу, наприклад карбування Магнезії над Сипілумом, не дозволяє стверджувати однозначно. Адже на монетах 138-276 рр. н.е. з однаковим оздобленням аверса та реверса у композиції показано як витікаючу воду⁹, так і просто урну¹⁰.

Розуміння образу на монетах Тріполіса, як правило, полегшувала легенда ΤΡΙΠΟΛΕΙΤΩΝ ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ¹¹, хоча трапляються і скорочені до ΤΡΙΠΟΛΕΙΤΩΝ¹² написи. Географічна локалізація й особливості течії річки лягли в основу трансформації образу річки. На монетах Тріполіса під назвою Аполонії доби імператорів Августа¹³ та Тиберія головна річка регіону присутня у вигляді відповідного символу меандру.

Образ річкового бога Меандра був більш-менш сталим, а оздоблення лицьової сторони монети містили персоніфікації демосу, богині Роми, сенату. Такий набір символів був доволі типовим свідченням романізації регіону та поєднання суто грецьких образів пошани явищ грецької культури можна розцінювати як спробу віднайдення балансу під тиском римської культури. Монети з річковим богом Меандром карбувались як у напівавтономному карбуванні, так і від імені правителів імперії чи членів їх родин. Усі ці монети були виготовлені з бронзи та мали більш-менш уніфікований діаметр у межах 26-30 мм. Трапляються як менші варіанти з діаметром 24 мм, так і значно більші монети з діаметром 33 мм. Зменшення діаметра заготовки не завжди позначалося на якості малюнка чи детальністю легенди. Цікаво, що зазначення демосу чи сенату могло варіюватись від простого «ΔΗΜΟΣ»¹⁴ (вже із витікаючою водою) чи «ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ»¹⁵ до повної формули «ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΠΟΛΕΙΤΩΝ»¹⁶ чи «ΙΕΡΑ ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ»¹⁷. У цьому ж зв'язку треба згада-

⁹ British Museum, Department of Coins and Medals, Catalogue of Greek Coins of Ionia (далі – BMC). London: The Trustees, 1892, 20; Sylloge Nummorum Graecorum: The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, 1942 (далі – SNG Cop), 248.

¹⁰ BMC 22.

¹¹ Mionnet T. Description de Medailes antiques grecques et romaines (далі – Mionnet III (Caria)), Paris, 1806, III (Caria), 513.

¹² BMC 25; Mannsperger D., Sylloge Nummorum Graecorum: Deutschland. Münzsammlung der Universität Tübingen: Heft 5. Karien und Lydien. Berlin, Gebrüger Mann, 1994 (далі – SNG Tübingen) 3880.

¹³ Paris 1778.

¹⁴ BMC 27.

¹⁵ Mionnet III (Caria), 514; Paris 1776; Grose S. Catalogue of McClean Collection of Greek Coins. Fitzwilliam Museum. Vol. III (Asia Minor, Father Asia, Egypt, Africa). Cambridge, 1929, 8731.

¹⁶ BMC 16; SNG Cop 718 var (bust type); RPC III 2572.

¹⁷ BMC 35; Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung Hans von Aulock Vol. 1: Pontus, Paphlagonia, Bithynia, Mysia, Troas, Aiolis, Lesbos, Ionia. Berlin, 1957 (далі – SNG von Aulock) 3305, 8292; Sylloge

ти і про цікавий випадок, коли персоніфікацію сенату уособлює жіноче погруддя^{18!}

Більш офіційний характер носило карбування із зображеннями правителів. Вперше річковий Меандр з'явився на монетах Марка Аврелія¹⁹. Монети відзначались від вищезгаданих типів тільки оздобленням лицьової сторони, де вміщували портрет емітента та легенду. Такі монети містять портрети Фаустини II²⁰, Юлії Домни²¹, Каракали²², Гети²³, Максимуса²⁴, Гордіана III²⁵, Філіпа II²⁶, Отацилії Севери²⁷, Гереннія Етруска²⁸.

Подібним чином розвивалося монетне карбування і в іншому карійському місті – Антіохії над Меандром. Спочатку значення великої річки на монетах II ст. до н.е. передавалось зображенням меандру, а на монетах Траяна²⁹, Гети³⁰ та Філіпа II³¹ використане зображення та легенда, подібні до Тріполісу. У легенді, авжеж, міститься інша географічна прив'язка як ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. На зворотному боці монет імператора Галлієна вміщено дуже складну і цікаву композицію про ріку Меандр та її бога. Там зображено міст над річкою з шістьма арками й огорожами. Ця конструкція є типовим акведуком (arched arcuatio). Наприкінці моста вміщено потрійний звід тріумфальної арки або якоїсь будівельно-технічної конструкції. Увінчує цю композицію зображення старшого чоловіка, що лежить на лівому боці та є персоніфікацією річкового бога Меандра. Аналогічне оздоблення має і медальйон з Антіохії. Від попередньої монети медальйон відрізняється лише діаметром (37 мм) та чіткістю штампу³².

Поодинокі випадки появи персоніфікації річкового бога Меандра трапляються і на інших монетах карійських міст – Еїппи (Еїппре)³³ із зображенням Коммода³⁴

Nummorum Graecorum, Schweiz II Münzen der Antike, Katalog der Sammlung Jean-Pierre Righetti im Bernischen Historischen Museum, Berne 1993, (далі – SNG Righetti), 1113; Falter 529.

¹⁸ Paris 1778.

¹⁹ Babelon E. La collection Waddington au cabinet des médailles. R.N. Paris, 1897 (далі – Waddington), 2685; Sylloge Nummorum Graecorum Österreich, Sammlung Leypold, Kleinasiatische Münzen der Kaiserzeit, edd. W. Neustadt, W. Szaivert, C. Daburon. Vol. I, Vienna, 2002 (далі – Leypold I), 1339; Paris 1822.

²⁰ BMC 63-66; SNG Cop 746; Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 340; SNG von Aulock 3319-3320; Sylloge Nummorum Graecorum. The Lewis Collection in Corpus Christi College, Cambridge, ed. M.J. Price and I.A. Carrallice (далі – SNG Lewis), 1551.

²¹ Classical Numismatic Grube (далі – CNG) 226, 450.

²² Paris 1991.652.

²³ SNG von Aulock 3321; Paris 1826.

²⁴ URL: <http://www.wildwinds.com/coins/greece/lydia/tripolis/t.html>

²⁵ Boersema 14018.

²⁶ SNG von Aulock 3324; Mionnet III (Caria), 537.

²⁷ Lindgren H., Kovacs F. Ancient Bronze Coinage of Asia Minor and the Levant, Vol. I, San Mateo, 1985 (далі – Lindgren I), 854; Mionnet III (Caria), 536.

²⁸ Mionnet III (Caria), 539; Mionnet Suppl. VI (Caria), 589; Paris 1840.

²⁹ Amandry M., Burnett A., Mairat J. Roman Provincial Coinage III, From Nerva to Hardian (AD 96-138), London, Paris, 2015, (далі – RPC III) 2241; Paris 149; Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 285.

³⁰ BMC 15-16.

³¹ BMC 50 var.

³² SNG von Aulock 8059.

³³ Місцезнаходження полісу достеменно невідоме, локалізується в Карії між річками Марсій і Гарпас.

³⁴ SNG von Aulock 2520; Roman Provincial Coinage Online. URL: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/> (далі – RPC online), 888.

та легендою ΜΕΑΝΔΡΟΣ ΕΥΪΠΠΕΩΝ і Тралл. Тралли, відомі під назвами Дія, Кесаря, Селевкія над Меандром, у своєму карбуванні здебільшого використовували символ меандру. Тим не менше, візерунок меандру вміщували навіть в оздоблення цистофорів³⁵. У часи Адріана у Траллах карбується монета, так би мовити, «канонічного» типу із зображенням бога Меандра, який лежить на лівому боці, тримаючи тростину. Друга рука бога спирається на амфору, з якої витікає вода³⁶. Подібний «канонічний» тип зображення Меандра використано в оздобленні монет Галлієна³⁷. 138-144 рр. н.е. датується монета із погруддям Марка Аврелія та зображенням річкового бога Меандра на звороті. Образ доповнює легенда магістрату та зображення юнака Евдонія (притоки Меандра) на колінах бога³⁸.

Окремо слід сказати про карбування міста Магnezія над Меандром. Сама географічна прив'язка мала б сприяти появі персоніфікації річкового бога на монетах міста, однак є лише одна монета із таким оздобленням. Для Магnezії притаманне було використання візерунку меандра у поєднанні із зображенням бика і лише у часи Марка Аврелія з'явилась доволі таки велика бронзова монета (діаметр 35 мм, вага – 25,22 г) із зображенням річкового бога. На реверсі зображено культову статую Артеміди Левкоприєни (Artemis Leukophryene, «Артеміда з білими бровами»), яку коронують дві Ніки, а сама статуя спирається на двох річкових богів³⁹.

Притокою Меандра була річка Лік. Персоніфікація цього річкового бога вміщена на монетах міст Фіатира (сучасний Акхісар) та Атталей. Монет із Фіатири є доволі багато, оскільки в усі часи свого існування місто було важливим сировинним і торгівельним центром, яке спеціалізувалося передусім на фарбуванні одягу. Розташована на перетині торгівельних шляхів між Сардами, Пергамом та Ефесом, Фіатира потребувала значної грошової маси. Здебільшого Ліка зображали у «канонічному» типі на реверсі напівавтономних бронзових монет, що карбувались у різні часові проміжки упродовж 100-276 рр. н.е. На їх аверсі вміщували зображення різних грецьких божеств (Діоніса, Артеміди Бореїтени (Boreitene, локальний епітет богині⁴⁰), Тюхе) та сенату. Стосовно останнього, то цікаво, що є рідкісна легенда ΘΕΟΝ ΣΥΝΚΛΗΤΟΝ⁴¹, адже здебільшого вживалась формула ΙΕΡΑ ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ⁴².

Із цікавих зразків карбування із персоніфікацією річкового бога Ліка з Фіатири слід згадати псевдоавтономні бронзові медальйони, датовані 222-235 рр. н.е. Це важкі, великі вироби вагою 35,07 г із персоніфікацією сенату на аверсі, а на реверсі вміщено композицію, коли бог Лік сидить, опершись на пагорб, із гілкою (не тростиною) у руці, спираючись на урну, з якої витікає вода. Бог ніби простя-

³⁵ Noe, 5.

³⁶ Helios Falter Coll., 526; Mionnet Supp. VII, 712; RPC III 2085.

³⁷ BMC 195; Waddington 5463; Paris 1755.

³⁸ Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 339; Imhoof-Blumer F. Beiträge zur Erklärung griechischer Münztypen // Nachtrag zu Nomisma. VI. 1911. № 4; Mionnet IV, 1086.

³⁹ Schultz 111-112 var (rev. legend); Paris 1491 var (ditto).

⁴⁰ Jarzęcki K. Artemida w Antycznym Mennictwie Greckim / Artemis in Ancient Greek Coinage // Biuletyn Numizmatyczny. 2012. № 3.367. S. 168.

⁴¹ SNG Righetti 1098; Imhoof Fluss und Meergötter 335; Mionnet IV, 881; Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, München Staatliche Münzsammlung. Part 23: Lydien. Ed. W. Leschhorn, Berlin. 1997. (далі – SNG Munich), 606.

⁴² Mionnet IV, 877; Paris 1433.

гає руку до бика, який йде вправо, щоб напитись⁴³. Саме цей бик і був, напевно, подібно до Борисфена, персоніфікацією бурхливої течії Ліка. Подібний сюжет з'явився на монетах-медальйонах часів Александра Севера⁴⁴ та Каракали (із півмісяцем на плечах у Ліка)⁴⁵. На монетах Юлії Домітициї з легендою ΘΕΑ ΔΟΜΙΤΙΑ річковий бог немає рогу достатку⁴⁶. На реверсі монеті часів Луція Вера (161-169 рр. н.е.) зображено Аполлона, який керує квадригою вліво, а під ногами коней розміщено постать річкового бога з тростиною, права рука якого на урні⁴⁷. Більш «канонічне» зображення Ліка вміщено на бронзові монети Юлії Маммеї⁴⁸ та Коммода⁴⁹.

На напівавтономних монетах з Атталей ми зустрічаємо «канонічне» зображення річкового бога Ліка (із заростями тростини біля ніг) у супроводі легенди ΑΤΤΑΛΕΑΤΩΝ ΛΥΚΟΣ⁵⁰. Цей же образ вжито у монетах Юлії Домни та Коммода (правда, легенда ΑΤΤΑΛΕΑΤΩΝ). У Атталей також викарбовано напівавтономну монету із зображенням Артеміді Бореїтени (Boreitene), як і у Фіатирі, однак бог Лік показаний молодим юнаком з оголеним торсом⁵¹.

Цікавий сюжет персоніфікації вміщено на монетах Лаодикеї над Ліком. Біля цього міста річки Капр і Лік зливались з Меандром⁵². На монетах з Юлією Домною річки Лік і Капр персоніфіковані як вовк – зліва та кабан – справа, які сидять по обидва боки у ніг Зевса⁵³, а на монеті Філіпа II так само, тільки без Зевса⁵⁴.

Однією з приток Меандра була сьогодні не існуюча річка Гіппурій. Вона протікала у каменистому каньйоні навколо міста Блаунд (Blaundos, Sülümenli village-Ulubey-Uşak) на кордоні Лідії та Фригії. У карбуванні цього міста і є персоніфікація Гіппурія у поєднанні із обов'язковою назвою річки у легенді – ΠΠΟΥΡΙΟΣ. Монети датуються здебільшого 240-260 рр. н.е. та носили автономне⁵⁵, напівавтономне⁵⁶ та псевдоавтономне⁵⁷ карбування. На лицьовому боці монет, як правило, вміщувалась персоніфікація демосу із легендою ΔΗΜΟΣ ΒΛΑΥΝΔΕΩΝ. Також персоніфікація Гіппурія вміщена на монеті Філіпа II. Важливим є те, що «канонічний» образ персоніфікації у вигляді чоловіка, який лежить із рогом достатку та тростиною, доповнює зображення риб, що пірнають у потоках води, що летиться із урни⁵⁸. Такий факт може свідчити про рибне багатство річки та значення рибальства у житті полісу. А ще на одному зразку карбування Філіпа I богиня Тюхе

⁴³ Mionnet IV, 878.

⁴⁴ SNG von Aulock 3235.

⁴⁵ SNG von Aulock 8278.

⁴⁶ Paris AA.GR.853.

⁴⁷ URL: <http://www.wildwinds.com/coins/greece/lydia/thyateira/t.html>

⁴⁸ BMC 135.

⁴⁹ Mionnet Supp. VII, 608; Paris 1479.

⁵⁰ URL: <http://www.wildwinds.com/coins/greece/lydia/attaleia/t.html>

⁵¹ Imhoof: Fluss und Meergötter 302; Sylloge Nummorum Graecorum Great Britain, Vol. IV, Fitzwilliam Museum, Leake and General Collections, Part 7: Asia Minor: Lycia-Cappadocia. London, 1967. (далі – SNG Fitz) 4846.

⁵² Страбон, Географія, XII, VIII, 16.

⁵³ BMC 215.

⁵⁴ SNG Cop 607; Weber 7151; Paris 1640.

⁵⁵ SNG Lewis 1522.

⁵⁶ SNG von Aulock 2923, SNG Fitzwilliam 4850; Mionnet IV, 107.

⁵⁷ BMC 53.

⁵⁸ Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 306 var (rev. legend); SNG von Aulock 2930 var (ditto); BMC 87 var (ditto).

сидить на троні зі скіпетром у руці над зображенням річкового бога, ліва рука якого покладена на голову, а права – на урну⁵⁹.

Поруч із Меандром протікала річка Каїстр, тепер відома під назвою Küçük Menderes (тобто Малий Меандр). Річка бере початок біля гори Тмол, протікаючи по Лідії та Іонії, впадає у море біля Ефесу. Рівнина Каїстра була надзвичайно родючою, а у верхів'ях Каїстра протікала притока Кільб. Цю частину називали Кільбіанською⁶⁰. Довжина Каїстру в теперішній час складає 114 км, площа басейну – 3502 кв. км. На цій території було розташовано кілька міст, які у своєму карбуванні не могли оминати увагою постать річкового бога Каїстра. Перше місце серед них посідає карбування міста Дієс Гієрон (Діосполіс) у верхів'ях Каїстра. Це маленьке містечко було розташоване між Лебедосом і Колофоном, біля сучасного Birgi у Туреччині. Тут монети із персоніфікацією річкового бога Каїстра випускались в автономному та напівавтономному карбуванні. На аверсі автономних монет вміщено персоніфікацію сенату та доволі рідкісну персоніфікацію демосу. Такі монети карбувались у 100-200 рр. н.е., на аверсі вміщено жіноче погруддя у короні з легендою ПОΛΙΣ. На зворотному боці монети вміщено «канонічне» зображення річкового бога, який лежить на лівому боці із рогом достатку та тростиною, спираючись на урну, з якої тече вода і легенда ΔΙΟΣΙΕΡΕΙΤΩΝ.⁶¹ На монетах 138-192 рр. н.е. вміщено персоніфікацію сенату з легендою ΣΥΝΚΛΑΝΤΟΣ ΙΕΡΑ і персоніфікацію бога Каїстра з легендою ΔΙΟΣΙΕΡΕΙΤΩΝ ΚΑΥΣΤΡΟΣ у «канонічному» зображенні із витікаючою водою⁶².

У напівавтономному карбуванні Дієс Гієрона Каїстр з легендою ΔΙΟΣΙΕΡΕΙΤΩΝ ΚΑΥΣΤΡΟΣ представлений на монетах із персоніфікацією демосу⁶³. На відміну від автономного карбування, тут демос, як належить, позначений чоловічим погруддям з бородою.

Однією з приток Каїстра була річка Кільб (ΚΙΛΒΟΣ). Персоніфікацію цього річкового бога ми можемо побачити на монетах міста Нікея-Кільбіані у Лідії. Випуски монет датуються часами Антоніна Пія, Коммода, Каракалі, Гети, Юлії Домни. У легенді, як правило, застосовується формула ΚΙΛΒΙ ΤΩΝ ΑΝΩ ΚΙΛΒΟΣ чи ΝΕΙΚΑΕΩΝ ΚΙΛΒΙΑΝΩΝ. Ймовірно статус притоки підкреслено зображенням річкового бога як молодого юнака. Права рука його лежить на колінах, адже він не може бути батьком Каламоса, який перетворився на тростину. На монетах Антоніна Пія⁶⁴ та Коммода⁶⁵, Каракалі⁶⁶, річковий бог не має рогу достатку, а тільки тростину. На монетах Юлії Домни⁶⁷ персоніфікація річкового бога супроводжує поширення образу божественності цієї жінки (ΙΟΥΛΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ).

⁵⁹ Falter Coll. 447.

⁶⁰ Любкер Ф. Реальный словарь классических древностей... С. 266. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003599381#?page=147>

⁶¹ Paris 275; Vienna 34916; Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey 5: Tire Museum (Izmir), Vol. 1: Roman Provincial Coins From Ionia, Lydia, Phrygia, etc. Istanbul, 2011 (далі – SNG Turkey 5), 342; Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey VII, Odemis Museum, Vol. 1: Roman Provincial Coins of Ionia, Lydia and etc., Istanbul, 2012. (далі – SNG Turkey 7), 200-201.

⁶² Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 308; SNG Turkey 5, 345; SNG Turkey 7, 209.

⁶³ Варіант BMC 4; Mionnet IV, 181.

⁶⁴ RPC online, 1212, Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 315.

⁶⁵ Paris M6593.

⁶⁶ SNG von Aulock 2993 corr.; Kowalewski P. Flussgötter und ihre Attribute... P. 7, fig. 14. Mionnet Supp. 7, 109.

⁶⁷ SNG München 211; BMC 13.

Говорячи про притоки Каїстра, слід сказати про персоніфікацію притоки Астрай (Astraios, сучасна назва Çevlik). Цей образ закріплений у карбуванні міста Метрополіс в Іонії часів Александра Севера⁶⁸, Максимуса⁶⁹, Гордіана III⁷⁰ та Філіпа II⁷¹. Образ річкового бога є доволі типовим, за винятком тільки того, що на монеті Філіпа II немає рогу достатку.

Наступною великою річкою західного узбережжя Малої Азії була річка Герм (Ἑρμος, Hermus (Hermos), сучасна назва Gediz Nehri). Довжина ріки у теперішньому часі становить 341 км, а басейн – 17500 кв. км. Згадка про Герм є ще в «Іліаді» Гомера (XX, 393). Ця річка мала свого річкового бога, сина Океана і Тефіді, який був батьком лідійських німф. Як вже зазначалось, Герм відділяв Еолію від Іонії, включаючи Іонійську Фокею на півночі. У басейні Герма були розташовані такі лідійські міста як Табала, Магnezія над Сипілумом, Саїтта, Сіланд, Багіс, Мостена, Сарди тощо. Усі вони були важливими центрами ремесла та торгівлі. В їхньому карбуванні активно використовувалась персоніфікація річкового бога. Здебільшого це була «канонічна» композиція, коли бог лежить на боці, з тростиною у правій руці, а ліва рука спирається на урну, з якої тече вода.

У залежності від міста-емітента, легенда містила відповідний етнікон (ΤΑΒΑΛΕΩΝ ΕΡΜΟΣ⁷², ΒΑΓΗΝΩΝ ΕΡΜΟΣ⁷³, ΕΠΙ ΣΤΑ ΑΤΤΑΛΙΑΝΟΥ ΕΡΜΟΣ⁷⁴, ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ Β ΝΕΩΚΟΡΩ ΕΡΜΟΣ⁷⁵, ΣΑΙΤΤΗΝΩΝ ΕΡΜΟΣ⁷⁶, ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΣΙΠΥΛΟΥ ΕΡΜΟΣ⁷⁷, ΜΟΣΤΗΝΩΝ ΕΡΜΟΣ). Відповідні монети карбувались як автономно, так і напівавтономно чи псевдоавтономно. На аверсі монет із персоніфікацією річкового бога Герма вміщувались зображення буле, сенату, демосу, а також місцевих божеств-покровителів. Датуються такі монети здебільшого 40-ми роками III ст. н.е.

Відомі також імператорські карбування з погруддями Юлії Маммеї як Себасти. Таким чином її вшанували мешканці міст Табала⁷⁸, Саїтта⁷⁹, Сарди⁸⁰. Божественність Фаустини II⁸¹, Криспіни⁸², Доміції Лонгіни⁸³, Сабіни⁸⁴ вшанували Сарди. Монети з погруддям Галієна викарбувані у Саїтті⁸⁵, Гордіана та Транквіліни – у Табалі⁸⁶.

Тим не менше, були і варіації композиції. Цікавим зразком передусім є невелика бронзова монета (12 мм, 1,39 г) напівавтономного карбування з Магnezії,

⁶⁸ Mionnet Supp. VI, 1161.

⁶⁹ Falter 393.

⁷⁰ RPC VII 458.7.

⁷¹ BMC 23 (Philip I).

⁷² BMC 1; SNG von Aulock 8270.

⁷³ Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 304 var (rev. legend with ARX only); BMC 7-8 var (ditto)

⁷⁴ BMC 8; Imhoof Fluss und Meergötter 329.

⁷⁵ Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 324.

⁷⁶ SNG Tuebingen 3764; Lindgren I 794; Mionnet IV, 621; Paris 1083.

⁷⁷ Paris 678; SNG München 269 var (obv. legend); Mionnet IV, 409 var (ditto).

⁷⁸ BMC 18; SNG von Aulock 3197.

⁷⁹ SNG Tuebingen 3764; Lindgren I 794; Mionnet IV, 621; Paris 1083.

⁸⁰ SNG Righetti 1090; Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 326; Mionnet IV, 770; Paris M3135.

⁸¹ Paris 678; SNG München 269 var (obv. legend); Mionnet IV, 409 var (ditto)

⁸² Mionnet Supp. VII, 298; Paris 686.

⁸³ SNG von Aulock 3003; SNG München 264; SNG Cop 259.

⁸⁴ BMC 136; Mionnet IV, 717; Waddington 5253.

⁸⁵ URL: <http://www.wildwinds.com/coins/greece/lydia/saitta/t.html>

⁸⁶ Niggeler I 630; Mionnet IV, 826 corr (lists an M in obv. legend in error); Paris 1385.

коли річковий бог Герм прикрасив лицьовий бік монети. На звороті вміщено легенду СІПУАΟΥ та зображення скорпіона⁸⁷. Також на монеті з Сіландуса часів Коммода композиція сидячого річкового бога Герма доповнена зображенням оголеної до поясу німфи, що стоїть навпроти й обнімає дерево⁸⁸. На звороті монети з Сард вміщено композицію з двох частин: оголений Тріптолем у хламиді керує вправо колісницею, запряженою двома крилатими зміями, у правій руці Триптолема калаф і він висіває насіння. Під колісницею розміщено постать лежачого річкового бога⁸⁹. Легенда про Тріптолема, його землеробське спрямування та той факт, що на монеті з Багей річковий бог тримає у руці тростину та колосся⁹⁰, дозволяє переглянути версію про тростину у руці як атрибут усіх річкових богів. Так, у випадку Меандра, за міфічною історією якого бог мав сина, що став тростиною, це є абсолютно достовірним. Але можна піднімати питання, що нечіткість штампу й активне використання розмінної монети з персоніфікацією інших річкових богів спотворює вигляд предмета в руці богів усіх інших річок, який можна вважати колоссям. Тим більше, що на монетах Галлієна з Ієрополіса-Кастабали у Кілікії богиня Тихе, сидячи на троні над річковим богом Пірамусом, тримає у руці колосся⁹¹, а на монетах Антоніна Пія з Пауталії у Фракії⁹² три річкові німфи теж тримають колосся, а не тростину в руках. Таким чином, зважаючи на значення землеробства в долинах великих річок, цілком раціональним було підкреслення цього факту в оздобленні монет.

Тема приток Герма знайшла відображення у композиції оздоблення бронзової монети Сард із погруддям Гордіана III (238-244 рр. н.е.). На реверсі монети зображено річкового бога Герма з високо піднятим вінком у правій руці. На правому стегні бога сидить немовля Пактол⁹³ (притока Герма, сучасна назва Sart Çayı)⁹⁴. На реверсі монети із Саїтти із погруддям Філіпа I (244-249) боги Гіл (притока Герма) та Герм сидять один навпроти іншого, кожен спирається на урну, з якої витікає вода. Над ними вміщено сидячу вліво постать німфи, що тримає в руці тростину⁹⁵. В аналогічних композиціях з трьох постатей у карбуванні Саїтти, між Гілом і Гермом також уміщували Мена на п'єдесталі⁹⁶ (погруддя Каракали на аверсі) чи Мена у фрїгійському вбранні та з шишкою і скіпетром у руках⁹⁷ (погруддя Гордіана III на аверсі). До речі, Гілл (Ἰλλος, Hillos, Hillus) часто називали Фригієм (Phrygius).

⁸⁷ BMC 32; Mionnet Supp. VII, 265.

⁸⁸ Imhoof-Blumer F. Nymphen und Chariten auf griechischen Münzen. Berlin, 1908; 474; BMC 23; Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 331.

⁸⁹ Mionnet IV, 789; Paris 1313A.

⁹⁰ BMC 9; SNG von Aulock 2914; Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 303; Mionnet IV, 82; Falter 443.

⁹¹ Levante, E. Sylloge Nummorum Graecorum, Switzerland I. Levante-Cilicia. Zurich, 1986, 1599; Sylloge Nummorum Graecorum, France, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles, Vol. 5: Mysia. Paris, 2001. 2247, Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland: Pfälzer Privatsammlungen, Part 4: Pamphylien, Munich, 1993, 602.

⁹² Imhoof-Blumer F. Nymphen... 498.

⁹³ Пактол вважали золотоносою річкою (Геродот, 5, 101), причиною заможності Креза та його попередників (Стратон, Географія, XIII, С. 626) і Сард загалом.

⁹⁴ SNG von Aulock 3163.

⁹⁵ Imhoof-Blumer F. Nymphen... 464.

⁹⁶ BMC 46; Imhoof-Blumer F. Fluss und Meergötter... 323; Waddington 5182.

⁹⁷ BMC 58; Mionnet IV, 622 corr. (rev. legend); Paris 1086.

Наостанок слід сказати про одиничну, але тим не менш важливу монету з Пергама, яку вважають меморативною, про інавгурацію Мадрагського акведука між річками Селін і Цетей. Подія мала місце у часи Марка Арелія і, ймовірно, відображена у творі Елія Аристида. На реверсі монети показано сам акведук і постать Асклепія (як одного із символів Пергама) та річкових богів по боках. На думку дослідників ці постаті богів позначали межі акведука.

Таким чином, аналіз нумізматичного матеріалу дозволяє зробити певні висновки передусім про те, що у монетному карбуванні доволі таки скоро сформувався спосіб персоніфікації річок та їх богів. Незважаючи на те, що такі образи використовувались у карбуванні дрібної розмінної монети, саме їх чисельність і поширеність впливала на підтримку та закріплення місцевої духовної традиції.

Наявність спільних рис і сталого образу, умовно названого «канонічним», дозволяє припустити про існування усталеного штампу, яким користувались монетні двори міст провінції Азія. Цей штамп доповнювався лише індивідуальними легендами чи істотними для регіону особливостями.

Монети із персоніфікацією річкових богів дозволяють простежити певні особливості й у системі водопостачання регіону. Наявність кількох великих річок не могла не відобразитись у карбуванні, але, що цікаво, такі монетні типи з'являються у II-III ст. н.е. і пов'язуються із автономним чи напівавтономним карбуванням.

Монети із персоніфікацією річок поєднують у собі персоніфікацію таких важливих політично-абстрактних понять як демос, поліс, сенат, буле. Вкрай рідким було використання персоніфікації богині Роми. Можна припускати, що такі образи були способом відмежування від тиску традиційно римських цінностей у повсякденному житті населення провінції.

Також можна говорити про те, що для карбування певних імператорів притаманне використання образу річкових богів. До цієї теми найчастіше звертались у часи правління Гети, Коммода, Філіпа II, Юлії Домни, Юлії Маммеї, Гордіана III, рідше – у часи Каракалли й Александра Севера. Видається, що на чисельність монетних типів не впливало географічне розташування поблизу річки, а визначальним фактором було значення міста у провінційному ринку та потреба в обігових розмінних коштах. Саме цим пояснюються поодинокі випадки карбування монет з річковими богами у випадку одних міст (Атталей, Ніса, Герме, Магnezія над Сипілумом тощо) і кілька тиражованих образів у випадку інших (Фіатира, Нікея-Кільбіані, Блаунд, Тріполіс, Тралли, Діос Герон).

Перегляд усталених у нумізматиці образів на прикладі запропонованих зразків дозволяє поставити питання про значення символів і предметів, які супроводжували зображення річкових богів. Отже, тема річкових богів у нумізматиці дозволяє простежити низку важливих особливостей господарського та духовного життя регіону, а також частково відновити і суттєво доповнити гідрографічну ситуацію того часу у порівнянні з теперішньою.

REFERENCES

- Amandry, M., Burnett, A. & Mairat, J. (2015). *Roman Provincial Coinage III. From Nerva to Hardian (AD 96-138)*. London, Paris.
- Aulock, H. von & Kleiner, G. (1957). *Sylloge Nummorum Graecorum. Vol. 1: Pontus, Paphlagonia, Bithynia, Mysia, Troas, Aiolis, Lesbos, Ionia*. Berlin.
- Babelon, E. (1892). *La collection Waddington au cabinet des médailles*. R.N. Paris.

- Breitenstein, N. & Schwabacher, W. (Eds.)** (1942). *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum*. Copenhagen.
- Fitzwilliam Museum** (1967). *Sylloge Nummorum Graecorum. Great Britain. Vol. IV. Part 7: Asia Minor: Lycia-Cappadocia*. London: Oxford University Press.
- Grose, S.** (1929). *Catalogue of McClean Collection of Greek Coins*. Fitzwilliam Museum. Vol. III: *Asia Minor, Father Asia, Egypt, Africa*. Cambridge.
- Imhoof-Blumen, F.** (1908). *Nymphen und Chariten auf griechischen Münzen*. Berlin.
- Imhoof-Blumer, F.** (1910). Beiträge zur Erklärung griechischer Münztypen. *Zeitschrift für Numismatik*, 6, 1-23.
- Imhoof-Blumer, F.** (1924). *Fluss- und Meergötter auf griechischen und römischen Münzen (Personifikationen der Gewässer)*. Genève: Soc. École d'Horlogerie.
- Jarzęcki, K.** (2012). Artemida w Antycznym Mennictwie Greckim [Artemis in Ancient Greek Coinage]. *Biuletyn Numizmatyczny*, 3.367, 161-172.
- Kapossy, B. & Righetti, J.-P.** (1993). *Sylloge Nummorum Graecorum. Schweiz II. Münzen der Antike. Katalog der Sammlung im Bernischen Historischen Museum*. Berne: Haupt.
- Karyshkovskiy, P.O.** (1988). *Monety Olvii: Ocherk denezhnogo obrasheniya Severo-Zapadnogo Prichernomoria v antichnuyu epohu* [Coins of Olbia. Essay monetary North-Western Black Sea in Ancient Times]. Kiev [in Russian]
- Kowalewski, P.** (2006). Flussgötter und ihre Attribute auf antiken Münzen. In **Wiplinger, G.** *Cura Aquarum in Ephesus*. Leuven: Peeters, pp. 3-16.
- Kremydi-Siciliano, S.** (2005). Belonging to Rome, remaining Greek: coinage and identity in Roman Macedonia. In **Howgego, Ch., Heuchert, V., & Burnett, A.** *Coinage and Identity in the Roman Provinces*. Oxford. DOI: 10.1093/oso/9780199265268.003.0012
- Leschhorn, W. (Ed.)** (1997). *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland, München Staatliche Münzsammlung*. Part 23: Lydien. Berlin.
- Levante, E.** (1986). *Sylloge Nummorum Graecorum. Switzerland I: Levante-Cilicia*. Berne.
- Levante, E.** (2001). *Sylloge Nummorum Graecorum. France, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles. Vol. 5: Mysia*. Paris.
- Lindgren, H. & Kovacs, F.** (1985). *Ancient Bronze Coinage of Asia Minor and the Levant*, Vol. I, San Mateo.
- Mannsperger, D.** (1994). *Sylloge Nummorum Graecorum: Deutschland. Münzsammlung der Universität Tübingen: Heft 5. Karien und Lydien*. Berlin, Gebrüger Mann.
- Mionnet, T.** (1806). *Description de Medailes antiques grecques et romaines*. Paris, III (Caria).
- Neustadt, W., Szaivert, W. & Daburon, C. (Eds.)** (2002). *Sylloge Nummorum Graecorum. Österreich, Sammlung Leybold, Kleinasiatische Münzen der Kaiserzeit*. Vol. I. Vienna.
- Nollé, J.** (1993). *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland: Pfälzer Privatsammlungen. Part 4: Pamphylien*. München.
- Poole, R.S. & Head, B.V.** (1892). British Museum. Department of Coins and Medals: Catalogue of Greek Coins of Ionia. London: The Trustees.
- Price, M.J. & Carradice, I.A.** (1972). *Sylloge Nummorum Graecorum. The Lewis Collection in Corpus Christi College*. Cambridge, Oxford.
- Tekin, Oğuz** (2011). *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 5: Tire Museum (Izmir), Vol. 1: Roman Provincial Coins From Ionia, Lydia, Phrygia, etc.* Istanbul.
- Tekin, Oğuz** (2012). *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 7: Odemis Museum, Vol. 1: Roman Provincial Coins of Ionia, Lydia and etc.*, Istanbul.

Anastasia Baukova

(Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine)

e-mail: anastasia_bau@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1636-981X>

Personification of River Gods in Coinage of Roman Province of Asia

Coins are an excellent source for studying various aspects of the history and culture of antiquity. The limited area of the metal disk did not affect the sense load of the image laid by the issuer. Coins, besides being a means of payment, played a very important role in perpetuating

important and topical social changes and cultural and religious phenomena. For the cities of the former kingdom of Pergamum, the establishing of the Roman province of Asia was a great challenge, because, through the types of coins, Greek officials continued to preserve their identity. One of such tasks was to preserve traditional religious beliefs.

The personifications of river gods, symbolizing the major rivers of western Asia Minor, are analyzed in the paper. First of all, the Meander, Kaystros, Hermus, and their numerous tributaries are mentioned. These mighty rivers played not only a transport role and were a source of drinking water and food, but they also played the role of natural boundaries between the historical regions of Asia Minor. However, in everyday culture, their importance has not been emphasized for some time. But the population watched the rivers, and, for example, it was the regime of the Meander that gave the name to the symbol that is still used under this name. The relationship between the inhabitants of the valley and the Meander was so dynamic and unpredictable that the river was even sued.

Until a certain time, the personification of the largest river in the region on the coins of the river valley cities was observed in the form of a meander symbol. Coinage with personifications makes it possible to recreate the hydrographic situation in the region and the role of those rivers in the economy, because at present some waterways have changed their course or have just disappeared.

The paper also raises the question of the need to reconsider certain interpretations of the symbols, including urns with running out water or the cane in the hands of the river god.

Analysis of numismatic sources indicates that a unified way of river gods personification was quickly formed in the province, but the widespread use of river gods images began to be used in the coinage of provincial cities in the second half of the 2nd – first half of the 3rd century CE. Moreover, such emissions were of both autonomous and semi-autonomous character. Images of river gods also appeared on the coins with porters of emperors or women from imperial families among which whom Julia Domna, Julia Mammeia, Faustina II, etc.

An interesting feature is also pointed out when cities within easy reach of rivers did not give preference to the use of personifications, and the determining factor was the importance of the city in the provincial market and the need for money of exchange circulation. The analysis of legends also gives the opportunity to find out certain epithets and local features of all-Greek deities.

Keywords: personification, river gods, Roman province of Asia, coinage

Надійшла до редакції / Received: 06.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 13.02.2021